
Dr Nataša VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ
Filozofski fakultet
Beograd

Naučna kritika i polemika PEDAGOGIJA LXVI, 1, 2011. UDK: 37
--

OBRAZOVANJE KAO NAUČNI PRIORITET - povodom Dositejevog jubileja i rada na Strategiji razvoja obrazovanja u Srbiji¹ -

---

***Rezime:** U godini jubileja Dositeja Obradovića (1811–2011) počinje novi ciklus naučnih istraživanja i intenzivira se rad na Strategiji razvoja obrazovanja u Srbiji. U prilogu se zastupa gledište da ćemo se Dositejevom delu najviše približiti ako pristupimo sistematskom razmatranju uloge nauke o obrazovanju i filozofskih i naučnih istraživanja uopšte u razvoju modernog obrazovnog sistema. Ističe se međuzavisan odnos između kreiranja racionalne i efikasne politike obrazovanja i institucionalnog i metodološkog razvoja pedagoške nauke. Iznosi se stav da obrazovanje ne može da se shvati samo kao društveni prioritet, već da je ono dobilo i status trajnog naučnog prioriteta.*

***Cljučne reči:** pedagoška istraživanja, politika obrazovanja, naučna politika u obrazovanju.*

Jubilej Dositeja Obradovića, dvestagodišnjicu njegovog imenovanja za prvog srpskog pečetelja prosvetljenja, slavimo iz mnogo razloga, i samo jednim pravom – nema drugih koji bi obeležili ovaj jubilej osim nas. U njegovom vremenu »nije bilo nijednog Srbina koji je tako potanko bio upućen u stanje škola i vaspitanja i koji je bio pozvan da o tome govori kao Dositej. Dositejevom oštrom oku nisu mogle da ostanu

---

¹ Rad je nastao u okviru projekta Instituta za pedagogiju i andragogiju (Filozofski fakultet, Beograd) »Modeli procenjivanja i strategije unapređivanja kvaliteta obrazovanja« (br. 179060), koji finansira Ministarstvo nauke i tehnologije Republike Srbije.

---

skrivena ondašnja sumorna školske prilike; poricao je postojećoj školi svaki značaj i utvrđivao nove, kako nastavne tako i vaspitne ciljeve i sredstva². I ne samo to. Obično se, u svečanim prilikama u kojima zvaničnici misle da se odužuju velikim prethodnicima, govori da je Dositej »još u ono doba uvideo značaj obrazovanja«. Uzorna i do danas neprevaziđena analiza Dositejevih pedagoških pogleda, koju je izvršio u svojoj doktorskoj disertaciji 1906. godine Miloš Perović, pokazala je da se brojne pouke o vaspitanju rasute u mnogim Dositejevim delima, mogu rekonstruisati u jedan »pedagoški sistem, nekakvu celovitu u sebi zaokruženu sliku koja nam pokazuje koliko je Dositej imao čvrsto pedagoško uverenje«³. Pisao je da »svi narodi, plemena i jezici daju deci različna i po višoj časti luda i opaka vospitanija«, a to se dešava zbog toga što se ne nastoji da se pronikne u pravo značenje pojedinih pojava i da se dođe do saznanja o njihovim uzrocima i delovanju⁴. Perović naglašava da je prema Dositejevom gledištu moguće i nužno da se utemelji jedna opštevažeća nauka o vaspitanju, iako je Dositej nigde nije bliže definisao. Ipak, utemeljujući svoj pedagoški sistem na različitim filozofskim disciplinama i posebno naglašavajući značaj izučavanja dečje prirode prema kojoj treba podesiti celokupno vaspitanje, Dositej je dublje od drugih srpskih pedagoga svog vremena pronikao u suštinu nauke o vaspitanju. I sam otvoren za nove pristupe u nauci, vaspitanik Vuntove eksperimentalne psihologije i Mojmanove eksperimentalne pedagogije, Miloš Perović je trajno zadužio istoriju naše kulture utvrđujući da Dositej nije bio puki eklektičar u pedagogiji, već da je eklekticizam prevazišao na taj način što je nauku o vaspitanju zasnovao na principijelnim osnovama i zaokruženim ubeđenjima. Tako Dositejeva pedagogija predstavlja jedinstven sistem, iako izložen u različitim delima. Osim toga, Dositej svojim shvatanjima o značaju porodičnog vaspitanja i vaspitnoj vrednosti nastave, nadilazi stanovišta uobičajena u pedagogiji prosvetiteljstva. Značaj te dve oblasti on uviđa pre Pestalocija i pre Herbarta. Otuda je sasvim opravdana ocena D. Nedeljkovića da je Perović »sistematski i kritički odredio mesto našoj najkrupnijoj pedagoškoj figuri, Dositeju, u istoriji pedagoških shvatanja«⁵.

U godini jubileja Dositeja Obradovića počinje novi ciklus naučnih istraživanja i intenzivira se rad na *Strategiji razvoja obrazovanja u Srbiji*. U ovom prilogu se zastupa gledište da ćemo se Dositejevom delu najviše približiti ako pristupimo sistematskom razmatranju uloge nauke o obrazovanju, i filozofskih i naučnih istraživanja uopšte, u razvoju modernog obrazovnog sistema. U državi koja izdvaja najmanje sredstava u regionu za obrazovanje ima smisla dokazivati da ova oblast mora da postane prvorazredni društveni prioritet. I pod pretpostavkom da se uspostavi optimalan odnos između moderne obrazovne, kulturne i ekonomske politike i da one dobiju adekvatnu medijsku podršku, unapređenje efikasnosti obrazovanja kod nas odvijaće se sporo, jer sva istraživanja ukazuju na to koliko su proces i sistem obrazovanja osetljivi na promene u socijalnom polju. Posmatrano iz te perspektive, naš poziv da se obrazovanju pristupi ne samo kao društvenom, već i kao naučnom prioritetu, može da izgleda kao nepotreban luksuz.

Da je obrazovanje steklo status naučnog prioriteta ne treba mnogo dokazivati, dovoljno je pogledati programe rada vodećih naučnih društava: Američka akademija

---

² Perović, M. (1990): Pedagoški pogledi Dositeja Obradovića: prilog istoriji pedagogike prosvete, Titovo Užice, str. 12-13.

³ Ibid., str. 13.

⁴ Ibid., str. 24.

⁵ Ibid., str. 7.

---

umetnosti i nauka svrstava obrazovanje u jedan od šest prioriteta (pri tome se ističu komparativna istraživanja obrazovanja, kao i odnosi obrazovanja i društva), britansko Kraljevsko društvo obrazovanje vidi kao jedan od četiri prioriteta (koncentrisano je na pitanja matematičkog obrazovanja), a ove ustanove sa dugom tradicijom i stotinama nobelovaca u svom sastavu, prate manje–više sve najuglednije naučne ustanove. Posebno je zanimljiv rad druge američke akademije nauka, Nacionalne akademije nauka sa sedištem u Vašingtonu, koja je za cilj postavila razmatranje naučnih principa istraživanja u obrazovanju i razvoja istraživačkih kapaciteta, o čemu je publikovano tri značajna izveštaja (NRC, 2001, 2002, 2005). Našu pažnju u ovim izveštajima može da privuče to što se kao primer naučnog pristupa stvarnosti ističe Milutin Milanković, ali još više to što se u njima kritikuje »antiedukacionalizam«, odnosno negiranje da je nauka o obrazovanju moguća i potrebna. Ovakav stav, koji je bio karakterističan za mnoge američke istraživače i teoretičare obrazovanja s početka XX veka, prevazilazi se pragmatičnim pristupom (pedagoški istraživači su se dobro organizovali u okviru svoje asocijacije AERA⁶), ali još više na osnovu kapitalnog rada istoričarke pedagoške nauke u SAD Elene Kodlif Legeman *An Elusive Science: The Troubling History of Education Research* (2000). Pitanje o postojanju nauke o obrazovanju danas nije toliko dramatično, kao u ranijim periodima, ali neki istorijski uvidi Lagemanove mogu da pomognu u sadašnjem koncipiranju polja pedagoških istraživanja. Nepoverenje akademske zajednice, političara obrazovanja, pa i praktičara, bilo je uzrokovano time što su u pedagoškim istraživanjima sužavani i pojednostavljivani fenomeni obrazovanja i vaspitanja, dominirala je instrumentalistička orijentacija, a zapostavljene su istorijske i filozofske dimenzije problema. Nizak status pedagoških istraživanja bio je uzrokovan i ranom feminizacijom ovog područja, na koju se nije dobro gledalo u akademskim krugovima. Nedostatak efikasnih sredstava upravljanja, regulisanja i diseminacije istraživanja u profesionalnom polju, takođe je doprinio izolaciji discipline. Zanimljivo je da se u jednom od izveštaja Nacionalne akademije nauka, uz podrazumevajuće pozitivan stav prema doprinosu koji multidisciplinarni pristup donosi istraživanju obrazovanja kao kompleksnog fenomena (ekonomija, razvojna psihologija, sociologija, kulturna antropologija...), ukazuje i na to da on ipak mora u izvesnoj meri da bude »sužen« radi racionalizovanja programa obrazovanja pedagoških istraživača. Takođe, uviđa se da je i pored toga što su doktorati iz oblasti obrazovanja u SAD svrstani u šest prioriternih područja (uz hemiju i druge nauke visokog tehnološkog potencijala) stanje na ovom području (sa izuzetkom psihologije obrazovanja) »dramatično«, jer regrutacija kandidata iz nastavničke struke koja je svojevremeno bila znak demokratičnosti američkog modela pedagoškog obrazovanja (i koja taj svoj potencijal treba da sadrži) ne doprinosi dovoljno istraživačkoj kulturi koju bi doktorandi trebalo da imaju. Sve ovo smo naveli iz dva razloga: 1) da pokažemo kolika se pažnja u naučnoj javnosti pridaje oblasti pedagoških istraživanja i 2) kao ilustraciju približavanja američkog i evropskog modela pedagoškog obrazovanja i istraživanja, koje bi kod nas trebalo temeljno proučiti u okviru nastojanja da se uđe u »jedininstveni evropski obrazovani prostor«. Mnogo je češći slučaj i u Srbiji, i u nekim susednim zemljama, da se osporena ili potpuno prevaziđena shvatanja u anglosaksonskom svetu, tretiraju kao poslednja i superiorna reč o organizovanju polja pedagoškog istraživanja i obrazovanja. Pri tome se često falsifikuje i zloupotrebljava istorija pedagogije. Nije, razume se, ništa bolja situacija kada se u ime

---

⁶ AERA ne obuhvata sekcije za psihologiju obrazovanja i školsku psihologiju koje se nalaze u okviru Američkog udruženja psihologa (APA).

---

vernosti »evropskom pedagoškom nasleđu« neguje jeftini antiamerikanizam. Istorijski put i raskršća anglosaksonske i kontinentalne pedagoške tradicije pokazuju neke posebnosti, ali i suštinske sličnosti, koje se sve jasnije sagledavaju kako kroz perspektivu istraživanja istorije discipline, tako i kroz sve intenzivnije prisustvo na internacionalnoj sceni istraživača iz doskora »perifernih zemalja«, poput, u prvom redu, Kine i Indije, koji predano proučavaju sve postojeće tradicije.

Kao prvi korak u izradi *Strategije razvoja obrazovanja* Nacionalni prosvetni savet je nedavno objavio dokument koji pokriva oblast njegove nadležnosti (Nacionalni prosvetni savet, 2010; u daljem tekstu *Pravci*). Kada se zna da je autor osnovnog teksta ovoga dokumenta profesor Ivan Ivić, suviše je naglašavati da smo dobili temeljan dokument, udaljen od svake jednostranosti, koji zaista pruža priliku da se uspostavi koherentna i moderna obrazovna politika u Srbiji. Kako ovim dokumentom nisu tretirana pitanja univerzitetskog obrazovanja, to i veza između sistema pedagoškog obrazovanja i istraživanja i ukupnog sistema obrazovanja, nije mogla da bude potpuno obuhvaćena. U kontekstu naše teme, ukazujemo na to da autori *Pravaca* u prvi plan stavljaju modernizaciju koncepcije obrazovanja: standardizaciju (*standard-based education*) i pristup zasnovan na kompetentnosti (takođe, i koncepciju celoživotnog učenja koju ovom prilikom ostavljamo po strani). U osnovi ove moderne koncepcije obrazovanja jeste upravo to, kako je primećeno u ekspertizi o standardizaciji u sistemu obrazovanja koju je za potrebe nemačkog Saveznog ministarstva obrazovanja i nauke uradio Erkahd Klima (Klieme, 2003) sa Nemačkog instituta za internacionalnu pedagogiju (sa saradnicima među kojima je bio i profesor istorije pedagogije sa Humboltovog univerziteta Hajnc Elmar Tenort) – da se standardi obrazovanja baziraju na naučnim istraživanjima, dok razrada i empirijska validacija modela kompetentnosti predstavlja prioritet u međunarodnim istraživanjima obrazovanja. Reč je, u suštini, o nastojanju da se čitavo obrazovanje utemelji na rezultatima naučnih istraživanja, što jeste stari ideal pedagoške nauke, uvek povezan sa brojnim socijalnim i etičkim izazovima. Otuda ne čudi što osnovni zakon kojim je promovisana reforma obrazovanja zasnovana na standardima u SAD (*No child left behind Act*, 2001) na 111 mesta upućuje na naučna istraživanja obrazovanja, a sledio mu je *Zakon o nauci o obrazovanju* (2002) kojim je ustanovljen *Institute of Education Sciences*, kao deo Saveznog ministarstva obrazovanja koji je zadužen za utvrđivanje prioriteta naučne politike u obrazovanju i diseminaciju naučnih rezultata. Prevazilazi okvire ovog priloga rasprava o epistemološkim i metodološkim pitanjima pedagoške nauke koja je tim povodom započeta. Napomenimo samo da su kvantitativno orijentisani istraživači dobili vladinu podršku za postavljanje randomiziranog eksperimenta kao »zlatnog standarda« pedagoških istraživanja (upravo je reč o pedagoškom eksperimentu jer se odnosi na eksperimentalnu validaciju pojedinih obrazovnih programa i intervencija). Na nešto široj osnovi i CERI razvija *Evidence-based Policy Research in Education* (na »dokazima zasnovanu« politiku obrazovanja). Naravno da je usledila burna reakcija kvalitativno i akciono orijentisanih istraživača, razvila se živa debata koju ovde nismo u prilici da sumiramo, ali iznosimo stav da je veoma dobro što je pored akcionog modela transformisanja pedagoške prakse razvijen još jedan model rigorozne kontrole obrazovnih programa, akumulacije pedagoškog znanja i njegovog transfera u politiku i praksu obrazovanja. Svega toga ne bi bilo da nije prevladalo shvatanje da se suštinska borba za ostvarivanje ciljeva obrazovne politike odvija u učionici i da sama praksa pedagoških istraživanja nije bila podvrgnuta žestokoj kritici, ali i podršci od strane najviših naučnih autoriteta.

Naši *Pravci* čine pozitivan presedan ukazujući na značaj uzročnih veza u obrazovanju. Postmoderna je pitanje kauzaliteta potpuno istisnula iz pedagoške rasprave, što je, razume se, na duži rok neodrživo. Ipak *Pravci* »informisanost obrazovne politike« zasnivaju pretežno na kros-nacionalnim evaluativnim studijama (PISA, TIMSS), imajući u vidu i izvesna »zakrivljenja« koja mogu da nastanu kao posledica te vrste istraživanja, kao i konceptijske i metodološke probleme koje ih prate. Mi smo pisali o mogućnostima korišćenja rezultata ove vrste istraživanja u koncipiranju moderne školske pedagogije (Vujisić Živković, 2006), kao i o njihovom istorijatu (Vujisić Živković, 2010). No, moramo da napomenemo da su ona nužan, ali ne i dovoljan uslov u transformaciji obrazovne politike na racionalnu osnovu. Država treba da podstiče ovu vrstu istraživanja, treba da se uključi u sva istraživanja koja sprovodi IEA, jer će još dugo ova vrsta istraživanja predstavljati glavni izvor saznanja o kauzalnim odnosima u obrazovanju (u tom smislu su i autori ovakvih istraživanja dužni da posvete mnogo veću pažnju prikazivanju značaja pojedinih varijabli za nivo obrazovnog postignuća učenika).

No, pored ovakvih, postoji i čitav niz drugih pedagoških istraživanja, kao i filozofskih, socioloških, psiholoških, antropoloških, istorijskih i drugih istraživanja, koja su pokazala svoj značaj za stalnu rekonceptualizaciju obrazovno-vaspitne prakse. Zbog toga je neophodno da naučna politika u obrazovanju sve njih ima u vidu, što se korišćenjem međunarodnih pravila u organizovanju polja istraživanja obrazovanja najlakše postiže. Najbitnije je pri tome da pedagozi u prvi plan stave pitanje internacionalizacije sopstvene nauke (EERA, EARLI, WERA), jer će im ta stranstvovanja, makar virtuelna, pomoći da im Srbija, kao i našem slavljenuku Dositeju, »na Švicu nalikuje«. I, ne manje važno, dok se ne povise standardi i kvalitet pedagoških istraživanja, toliko skrajnutih kod nas, a toliko neophodnih armiji nastavnika i učenika, bitno je da se sačuva etički kodeks profesije, jer davno je rečeno »sve se održava samo zahvaljujući dahu dece koje uče«.

Navedena uporedna iskustva u pristupu obrazovanju kao naučnom prioritetu, kao i nejasnoće koje se tim povodom pojavljuju u našoj stručnoj javnosti, ukazuju na potrebu da se pristupi radu na strategiji naučno-istraživačkog rada u obrazovanju i razvoja institucija za pedagoško obrazovanje, kao integralnog dela *Strategije razvoja obrazovanja u Srbiji*.

Literatura:

1. National Research Council (2005): *Advancing Scientific Research in Education*. Committee on Research in Education. Lisa Towne, Laurence L. Wise, and Tina M. Winters, Editors. Center for Education, Division of Behavioral and Social Sciences and Education. Washington, DC: The National Academies Press
2. National Research Council. (2001). *Science, evidence, and inference in education: Report of a workshop*. Committee on Scientific Principles in Education Research. L. Towne, R. J. Shavelson, and M. J. Feuer (Eds.). Division of Behavioral and Social Sciences and Education. Washington, DC: National Academy Press.
3. National Research Council. (2002). *Scientific research in education*. Committee on Scientific Principles for Education Research. Shavelson, R.J., and Towne, L., Editors. Center for Education. Division of Behavioral and Social Sciences and Education. Washington, DC: National Academy Press.
4. Vujisić Živković, N. (2006): »Školska autonomija i profesionalna autonomija nastavnika«, *Pedagogija*, 61(2), str. 278–292.
5. Vujisić Živković, N. (2010): »Torsten Hjusen – arhitekta obrazovanja zasnovanog na naučnom istraživanju«, *Pedagogija*, 65(3), str. 373–395.

-
6. Legemann, K. E. (2000): *An Elusive Science: The Troubling History of Education Research*. The University of Chicago Press.
  7. Nacionalni prosvetni savet (2010): *Obrazovajne u Srbiji: kako do boljih rezultata (Pravci razvoja i unapređivajna kvaliteta predškolskog, osnovnog, opšteg srednjeg i umetničkog obrazovajna i vaspitanja 2010–2020*, Beograd.
  8. Klieme, E. et all (2003): *Zur Entwicklung nationaler Bildungsstandrads – Expertize*. Buundesministerium für Bildung und Forschung, Berlin.

* * *

EDUCATION AS A RESEARCH PRIORITY
- on the occasion of the jubilee Dositej and work on the Strategy of Development of Education in Serbia -

***Summary:** In the year of jubilee Dositeja Obradovic (1811 - 2011) begins a new cycle of scientific research and to intensify the work on the Strategy of Development of Education in Serbia. The paper maintains that we are part of the most Dositej closer if you approach the systematic consideration of the role of science education and philosophical and scientific research in general in developing a modern education system. It is emphasized that the interdependent relationship between the creation of rational and effective educational policies and institutional and methodological development of pedagogical science. The attitude is presented that education can not be viewed only as a social priority, but that it is received and the status of permanent scientific priorities.*

Key words: Educational research, educational policy, research policy in education.

* * *

ОБРАЗОВАНИЕ КАК НАУЧНЫЙ ПРИОРИТЕТ
- по случаю юбилейного года Доситея
и работы над стратегией развития образования в Сербии -

***Резюме:** В юбилейный год Доситея Обрадовича (1811-2011) начинается новый цикл научных исследований и активизируется работа по стратегии развития образования в Сербии. В статье отстаивается мышление, что к результатам деятельности Доситея можно подойти наиболее близко, если будет проведено систематическое рассмотрение роли науки об образовании, как и философских и научных исследований в целом, в развитии современной системы образования. Подчеркивается взаимосвязь между созданием рациональной и эффективной политики в области образования и институционального и методического развития педагогической науки. Выдвигается мышление, что образование нельзя рассматривать как только социальный приоритет, потому что оно получило и статус постоянного научно-го приоритета.*

Ключевые слова: педагогические исследования, политика образования, научная политика в области образования.